

Den halte ko og krigen på prærien

MORMONS CROSSING THE PLAINS.

USAs ekspansion mod vest i anden halvdel af 1800-tallet er et hovedtema i amerikansk historie og kultur. At det skete på bekostning af indianernes liv, samfund og eksistensgrundlag, ved de fleste, men færre ved, at det var drabet på en dansk ko, der udløste fire årtiers udryddelseskrig på prærien. Det hang sammen med de første faser af den organiserede masseudvandring fra Danmark.

HENNING BENDER

Begyndelsen på dansk masseudvandring i 1852

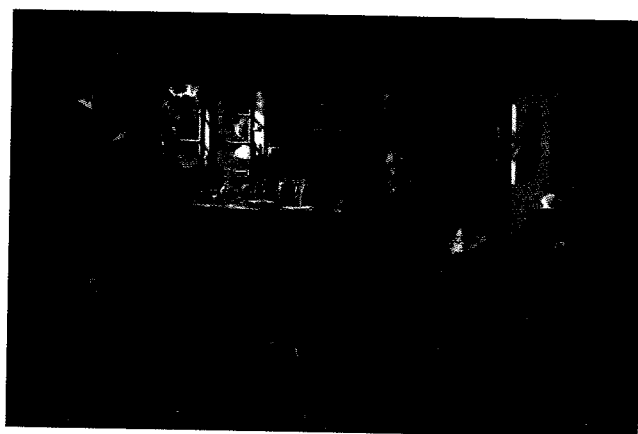
Siden slutningen af 1830'erne var enkelte i al ubemærkhed begyndt at udvandre fra Danmark, men opmærksomhed vakte det først, da 297 danske mormoner i samlet flok rejste fra København den 20. december 1852. Målet var Guds eget land, Zion (Utah) i det vestlige Nordamerika, ti måneders rejse fra Danmark. Så langt nåede kun to-tredjedel af "de sidste dages hellige", som de kaldte sig selv; resten døde undervejs. Det afskrækkede dog ikke de 35.000 nordiske mormoner, der siden fulgte efter via København. Heraf så mange danskere, at de frem til slutningen af 1860'erne udgjorde langt hovedparten af samtlige oversøiske udvandrere. Det var fristende for rigtigt mange at komme gratis til Amerika i store og tilsyneladende velordnede rejseselskaber med dansktalende rejseførere.

Udvandringen fra Danmark formes i Utah

De praktiske rammer for den massive udvandring via København fra og med 1852 var blevet lagt i Utah den 6. oktober 1849 på det halvårlige kirkemøde i mormonernes to år gamle hovedstad, Salt Lake City. Ud over ønsket om flere tilhængere skyldtes beslutningen især mangel på arbejdskraft, efter at Gud selv, hævdede hans profet Brigham Young (1801-1877), havde pålagt bevægelsen at samle alle sine hellige i de sidste dage før dommedag på en ufrugtbar højslette mellem bjerge, saltso og sandørkener. Nødvendige ressourcer kunne kun vanskeligt skaffes i et USA, som vækkelsen lå i åben krig med, særligt på grund af sit erklærede flerkoneri. Man måtte derfor, mente profeten, skaffe sig nybyggere fra Europa, der muligvis kunne lokkes med gratis rejse og sjælens frelse, når de nåede "hjem til Zion". Samme dag, den 6. oktober, stiftedes et "evigt rejsefond", holdt intakt ved at "gratis" rejser tilbagebetalles, når låntagerne nåede frem. Danmark blev valgt som en platform for missionen uden for England. Det

Mormoner starter mod vest fra Missouri-floden i 1856 – med håndtrukne kærre, da der ikke længere var råd til okser. *Fra Ballou's Pictorial Drawing-Room Companion 30/9-1856, side 1. (ed. Boston).*

skyldtes sandsynligvis den eneste dansker på kirkemødet, Peter Olsen Hansen (1818-1895), en københavnsk sømand, der var blevet omvendt i Boston i 1844. Han havde siden fulgt mormonerne på deres flugt mod vest og havde undervejs oversat deres bibel og hellige skrifter til dansk. En missionsgruppe med Hansen som eneste dansktalende deltager blev straks sendt af sted og nåede i juni 1850 til København. Allerede de første måneder i Danmark gav et overraskende stort antal omvendte; så stort, at det endog forbløffede missionærene. Først i København, Aalborg og på Bornholm, men snart i det meste af Danmark, Sverige og Norge. Tusinder ville til Amerika, og det gav fra 1852-1853 et kraftigt økonomisk pres på organisationen.

Mormonmissionær på besøg hos tømrer på landet. Christian Dalsgaards velkendte og allerede i samtiden populære genremaleri blev udført i 1856, kun seks år efter de første mormonmissionæres ankomst til Danmark. *Maleri af Christen Dalsgaard (1824-1907). Maleriet hænger på Statens Museum for Kunst.*

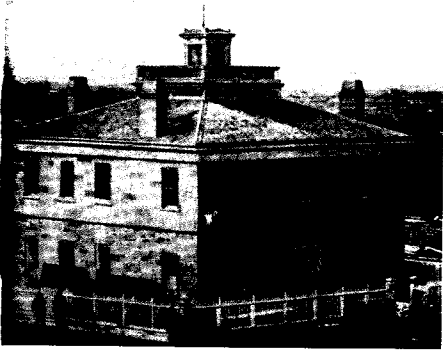
Finansieringen af rejserne i Danmark

Det var jo til at forstå, mente danske aviser, at "de allerlaveste klasser" udnyttede denne chance for at komme til Amerika, men mærkeligt, når mere velhavende solgte alt, hvad de ejede, og betalte for de fattiges rejse. Efter regnskaberne at domme synes den største enkelte bidrager at have været smedemester Hans Peter Jensen (1815-1883), der i 1840'erne ikke alene havde opbygget Nørresundby Jernstøberi som brancheførende i Nordjylland, men desuden fra 1840 havde været forstander for baptistmenigheden i Aalborg, Danmarks største. Både smedemesteren og med ham størstedelen af de aalborgensiske baptister lykkedes det dog allerede i oktober at omvende til mormonismen. Smedemester Jensen blev selv en verbalt set ret hårdtslående missionær og solgte desuden i 1852 sit jernstøberi for 8.100 rigsdalere, der blev overført til "det evige rejsefond". Det satte yderligere skub i udvandringen, og Jensen, der var god til engelsk efter de mange års omgang med fremmede missionærer, baptister såvel som mormoner, fulgte selv med sin familie i december 1853. Eller rettere, han synes at være blevet bedt om at tage af sted. Der havde været for mange uroligheder i kølvandet på hans missionsvirksomhed i Aalborg, Norge, Slesvig og på Bornholm. Det var dog intet at regne mod det, han afstedkom på den amerikanske prærie.

Salt Lake City, afbildet i 1850. Mormonernes hovedby havde endnu ikke vokset sig stor. Se et tilsvarende, men noget anderledes udseende billede senere i artiklen. *Fra National Archives, Department of Commerce, Bureau of Public Roads #513336.*

SALT LAKE CITY IN 1850.

Kirkerådets hus i Salt Lake City blev i 1849 byens første stenhus. Det var her, planerne om en massiv udvandring fra Danmark blev lagt den 6. oktober 1849. Huset forsvandt, da nabohuset, et krudtmagasin, eksploderede i 1883. Foto: Wikimedia Commons.

Peter Olsen Hansen (1818-1895), den første danske mormonmissionær og mormonskrifternes danske oversætter, vendte ofte tilbage til sin missionsmark. Foto fra ca. 1875 af fotograf C.A. Zehngraf, Aalborg.

Kilderne til rejsen

I løbet af december 1853 samlede næsten tusind mormoner sig i København omkring mormonernes skandinaviske hovedkvarter på Kongens Nytorv, hvor de blev indkvarteret i staldbygninger bag torvets nordre husrække. Her noterede mormonkirken de rejsendes navne, alder, stilling og de missionsområder, de kom fra, samt bortsorterede deltagere, eksempelvis uledsagede børn. Registreringen gentog sig i det europæiske mormonhovedkvarter i Liverpool, mens fortegnelserne i Hamburg og Salt Lake City først senere blev sat i system. Ankomstlisterne i New Orleans, New York, Boston og flere andre havne, der er ført fra og med 1820, er derfor vigtige, hvortil kommer et meget stort antal senere indsamlede, oversatte og stærkt redigerede dagbøger og journaler fra de rejsende. De er ofte helt selvmodsigende og har derfor skabt stor forvirring om, hvad der egentlig skete. Sikrest er de, når det gælder det personlige, ikke mindst de chokerende høje dødstal på rejsen, der ramte samtlige familier. De døde kan naturligvis ikke senere findes i folketællinger, dødsoplysninger eller gældslister, men det kan de overlevende heller ikke nødvendigvis.

Afrejsen fra København i juledagene 1853

Listerne fra København, Liverpool og New Orleans suppleret med aviser og enkelte dagbøger kan fortælle, at 694 "hellige" rejste fra København i juledagene 1853. Belæst med pakker, kogeredskeer og børn i armene vandrede de ad Bredgade til Toldboden fulgt af lastvogne med møbler og andet indbo. De fleste af deltagerne hørte til bondestanden, fortalte aviserne; det vidnede deres klæder om, ligesom de viste, at de kom fra alle dele af Danmark og nogle endda fra Sverige og Norge. Det bekræftes af provinsaviserne, der skrev om fynske og midtjyske mormoner, der led alle søsygens kvaler på Storebælt. Vendelboer og nordmænd, der var sejlet til København i synkefærdige skuder, og flygtninge i robåde fra Skåne, hvor det stadig var en forbrydelse at have anden tro end statskirkens. Københavnerne var heller ikke just venlige, men spyttede og råbte ukvemsord efter de rejsende. Nogle blev endda væltet og slået, så blodet flød, herunder den konstituerede leder af den skandinaviske mission, Peter Olsen Hansen.

Sørejsen til Amerika

Rejsen fra København til Kiel krævede hele tre hjuldampere, *Slesvig*, *Skirner* og *Eideren*, hvorefter selskabet fortsatte via Altona til Glückstadt. Men is og storm i Elbmundingen hindrede den større halvdel af de rejsende i at nå Liverpool via Hull i tide. Gruppen blev derfor delt på to afgangene til New Orleans. 319 nåede at komme med barken *Jessie Munn* den 3. januar 1854 og ankom til New Orleans den 20. februar 1854 efter "en lykkelig rejse med 3 bryllupper og kun 12 døde". Resten, 375, måtte afvente barken *Benjamin Adams* til den 28. januar. Ventetiden betød desværre, at 24 døde af mæslinger, og 15 af kolera. Til gengæld var rejsen, fortæller journalen, "yderst behagelig" med hele ni bryllupper og kun otte døde inden ankomsten til

New Orleans den 22. marts 1854. Det samlede selskab var således reduceret fra 694 i København til 635 i New Orleans i henhold til de bevarede ankomstlister. Det skulle blive værre!

Rejsen på de store floder

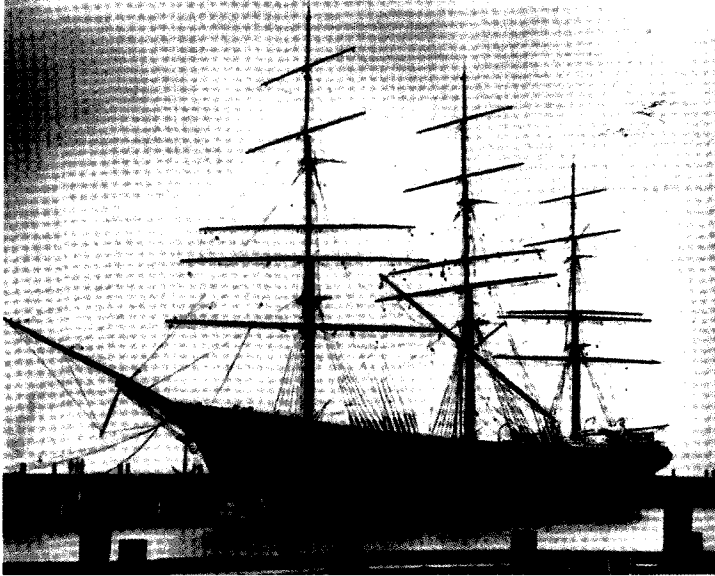
Koleraen, der hærgede Danmark i sensommeren 1853, rasede nu med fuld styrke langs Mississippi-Missouri, det flodsystem, der dengang dannede grænsen mellem det egentlige USA mod øst og "det vilde vesten". De rejsende fra København nåede under betydelige tab frem til St. Louis henholdsvis den 11. marts og 3. april. Sammen sejlede de ad Missouri til Westport i Kansas City, der blev nået 11. april (se kort – "The Old Oregon Trail"). Både rejserne på floderne og opholdene

Hans Peter Jensen (1815-1883) med hustruen Sarah (1829-1919) og sønnen Jacob (1850-1928). Hans Peter Jensen var jernstøber i Nørresundby og baptistleder, men fra 1850 mormonleder. Her på daguerreotypi inden afrejsen til Utah i juledagene 1853, som han før egen og en stor del af de medrejsende finansierede ved at sælge sin virksomhed. Kopi af privatfoto.

List of all Passengers taken on board the *Benjamin Adams* Captain *Quinn* and bound for NEW ORLEANS

NAME	AGE	SEX	OCCUPATION	COUNTRY To which they belong	CITY/TOWNSHIP Of which they are legal inhabitants	REMARKS
1 Peter Christensen	31	M	Laborer	Denmark	North America	
2 Anna Knudsen	27	F				
3 Anna	5	F				
4 Sophie	3	F				
5 Anna Christensen	36	F				
6 Peter Christensen	31	M				
7 Carl Christensen	31	M				
8 Annette Jensen	31	F				
9 Peter Christensen	27	M				
10 Johannes Christensen	25	M				
11 Peter Christensen	23	M				
12 Anna	22	F				
13 Peter Christensen	21	M				
14 Carl Christensen	19	M				
15 Anna	18	F				
16 Johanne	16	F				
17 Jens	15	M				
18 Dorte	13	F				
19 Peter Christensen	12	M	Blacksmith			
20 Mary Peter Jensen	35	F				
1 Sarah Josephine	24	F				
2 Anna Blyghed	10	F				
3 Margareta Peter	8	F				
4 Jacob	5	M				
5 Peter	1	M				
6 Andreas Peter	22	M				
7 Carl Christensen	37	M	Laborer			
8 Johannes Christensen	30	M				
9 Anna Jensen	33	F				
10 Jens	6	M				
11 Anna Christensen	30	F				
12 Christian Christensen	39	M	Jarmer			
13 Maria	34	F				
14 Margareta	12	F				
15 Peter Christensen	49	M	Laborer			
16 Johann Christensen	52	M				
17 Ole Christensen	28	M	Jarmer			
18 Christian Christensen	28	M	Older			
19 Maria	29	F				
20 Christian	6	M				
1 Christian	3	M				
2 Dorte	38	F				
3 Anna Christensen	28	F	Jarmer			

336 mormonrejsende via København og Liverpool om bord på Benjamin Adams er ved ankomsten til New Orleans den 22. marts 1854 noteret på baggrund af kaptajnens liste. Således også de, der døde undervejs, som den toårige Sophie Christensen, der døde på havet den 27. februar. Som nummer 20 ses "Blacksmith" Hans Peter Jensen på 38 år med kone og børn. Disse lister, der var et lovkrav fra og med 1820, er bevaret fra en lang række havne i USA – vigtigst New Orleans, New York og Boston. Her fra National Archives, Washington DC "New Orleans Passenger Lists 1813-1963" Film 259.39, p. 465. Kilde: Ancestry.com.

Barkskibet *James Nesmith* ved søsætningen i Thomastown, Maine, 1850. Det var skibe af denne type og størrelse, de danske mormoner sejlede med fra Liverpool til USA i perioden 1853-1867. Netop med dette skib rejste 447 danske mormoner med afgang fra Liverpool den 7. januar 1855 og ankomst til New Orleans den 23. februar og "kun" med 14 dødsfald undervejs. *Kopi af daguerreotypi, Library of Congress.*

i St. Louis og Kansas City gav voldsomme aftryk i dagbøgerne, hvor antallet af dokumenterede dødsfald beløb sig til 85. Flere dagbøger standser nu ganske pludseligt midt i en optegnelse, når forfatteren rammes af koleraen og kort efter dør, således som senere kommentarer fortæller. At situationen er yderst alvorlig, fremgår ikke mindst i breve fra mormonerens leder, Brigham Young, der allerede i juli 1854 har bange anelser og derfor sender et hold apostle østpå. Deres indberetninger var ikke opmuntrende.

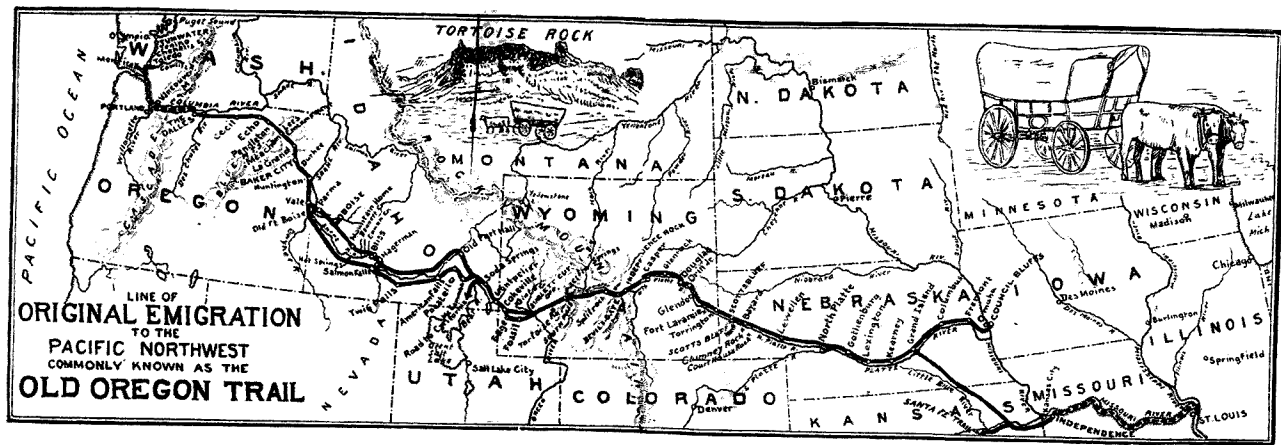
Rejsen på prærien

Afrejsen fra Westport trak ud, og da kompagniet endelig kom i vej den 15. juni efter mere end to måneder, skyldtes ventetiden, at priserne på

udstyr, vogne, kvæg og okser mangedobledes med antallet af guldgravere, mormoner, handlende og soldater, der alle ville vestpå ad de fire spor (trails), der udgik fra Westport: Fra det sydlige til det nordvestlige Santa Fe, Mormon, California og Oregon. Priserne betød, at der måtte spares på både trækraft og proviant, og da kompagniet endelig rullede af sted, bestod det af 69 prærievogne, hver vogn trukket af fire okser og fulgt af to køer. Efter knap to dages rejse, svarende til en snes kilometer, kørte karavanen uhjælpeligt fast. Det skyldtes næppe, som flere dagbøger ellers fortæller, at de amerikanske okser ikke forstod danske kommandoer, snarere at danskerne havde langt mere rejsegods i form af møbler og indbo end tilrådeligt. Det sagde i hvert fald den apostel, der stod for transporterne fra Westport, Orson Pratt (1811-1881), til Hans Peter Jensen, da smeden fra Nørresundby, der jo talte engelsk, var blevet sendt tilbage efter flere okser. Han fik 50 okser, men det gik stadig så langsomt, at de seks andre mormonkompagnier, der var startet uger senere fra Westport, alle overhalede det danske kompagni. Længere rejsetid betød større forbrug af proviant, så danskerne var så sultne, at de kunne æde hele okser. Troede de!

Danskerne, bisonokserne, indianerne og en halt ko

Tager man udgangspunkt i de overleverede dagbøger, var den vigtigste begivenhed på hele turen over prærien, at karavanen stødte sammen med en stor flok bisonokser, der passerede tværs gennem rækken af prærievogne. Alt var støv og virvar, men det lykkedes dog at dræbe 22 okser, der således som et tegn fra Gud til de hungrende i ørkenen kunne mætte alle. Overmætte! For de fleste åd, til de blev syge, og rejsekompagniet måtte således efterlade store mængder råddent kød og anden dårligdom. Til gengæld bemærkedes det herefter ikke, i hvert fald ikke i dagbøgerne, at man passerede Fort Laramie. Kun enkelte nævner, at rejseselskabet den 17. august passerede en kæmpestor indianerlejr lidt øst for Fort Laramie. Her viste det sig, at en af køerne var sakket bagud

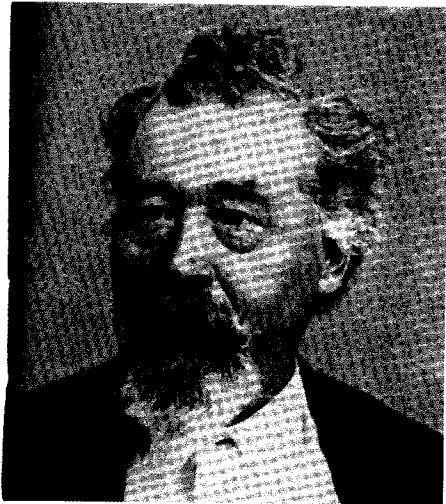

og nu var væk, men det tog koens ejer dog helt afslappet, for koen var både syg og halt. Mere hørte man derfor ikke, førend smedemesteren fra Nørresundby, Hans Peter Jensen, indhentede kompagniet den 20. august. Han havde været til møde med nogle af de andre mormonkompagnier i omegnen og kunne fortælle, at 31 af Fort Laramies soldater var blevet dræbt af indianerne. Det var sket, da delingen søgte at arrestere "High Forehead", den indianer, der havde dræbt, stegt og spist den halte danske ko! Af frygt for indianerne øgede danskerne herefter farten fra 10 til 16 km om dagen på resten af rejsen, men nåede dog først Salt Lake City den 5. oktober. Alle øvrige kompagnier fra Westport var ankommet mellem den 20. september og 3. oktober.

Fort Laramie i 1850'erne

Den amerikanske hærs Fort Laramie ligger ved præriens vestlige grænse, netop der hvor vejen vestpå passerer de vigtigste pasovergange over Rocky Mountains. Efter at den sydøstlige tredjedel af det nuværende USA, herunder Californien, var blevet erobret fra Mexico i 1848, strømmede tusinder af guldgravere, mormoner og varettransporter denne vej langs Platte-floden. Det pressede de store jagtmarker, der traktatmæssigt set tilhørte indianerne. For at sikre denne livsvigtige Oregon-rute havde den amerikanske stat i efteråret 1851 afsluttet en traktat mellem USA og de indianske "nationer" om uhindret passage for de "hvides" karavaner ad bestemte, nærmere definerede veje. Til gengæld skulle indianerne de følgende 50 år, årligt og i løbet af juli måned, have forsyninger leveret ved Fort Laramie til en værdi af 50.000 \$. Twister de to "nationer" imellem, eksempelvis tyverier, skulle forhandles, og erstatning afgøres mellem Sioux-høvdingen "Conquering Bear" (1800-1854) og en statslig indianerkommissær. Det var også denne kommissær, der i praksis skulle sørge for leveringen af forsyningerne, men netop i 1854 var han blevet forsinket af transportproblemer. Det betød, at de omkring 4.000 indianere, der ventede på mad, blev mere og mere sultne og irriterede, og netop da haltede den danske ko ind i indianerlejren, hvor den blev skudt af "High Forehead" og spist af ham, hans familie og venner samt venners venner.

"Old Oregon Trail" – hovedvejen, som mormonkompagnier og guldgravere benyttede fra Independence (=Westport) i Missouri, tværs over prærien og gennem Rocky Mountains. Langs Little Blue River i Kansas og videre langs Platte River i Nebraska og forbi Fort Laramie i Wyoming, frem til Soda Springs i Idaho, hvor mormoner og guldgravere drejede mod syd for henholdsvis at komme til Utah og gennem Nevada til Californien. Gengivet efter Ezra Meeker: *The Ox Team or the Old Oregon Trail 1852-1906*, Houston, Texas 1907.

Smeden fra Nørresundby, H.P. Jensen (1815-1883), fortsatte som smed i Brigham City, Utah – men nu, ud over den medbragte hustru og søn fra Danmark i 1854, med yderligere 13 hustruer og 34 børn. Han ser på dette foto lidt træt ud og døde i øvrigt af et hjerteslag i 1883, da en amerikansk hærafdeling arresterede alle de polygamister, de kunne fange, og tvang dem til at vælge en enkelt hustru. Her fotograferet omkring 1880. Billedet stammer fra <https://history.lds.org/overlandtravell/companies>.

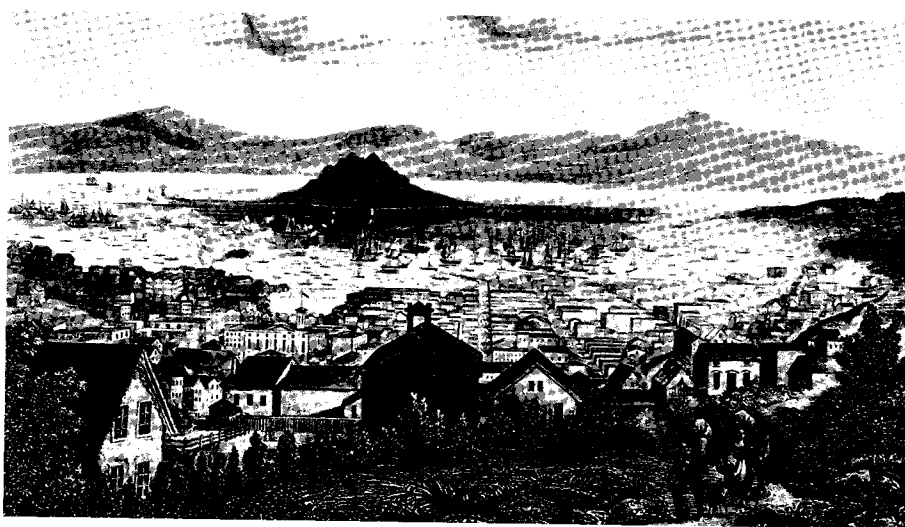
Et helt andet billede af Salt Lake City 1850 end det på artiklens første side – denne gang fra *American Pictures drawn with pen and pencil*, London 1876. Her med langt flere huse, end virkeligheden tillod, og ganske særligt et helt forbløffende antal store sejlskibe på en meget lavvandet saltsø uden forbindelse til havet. Foto: *Wikimedia Commons*.

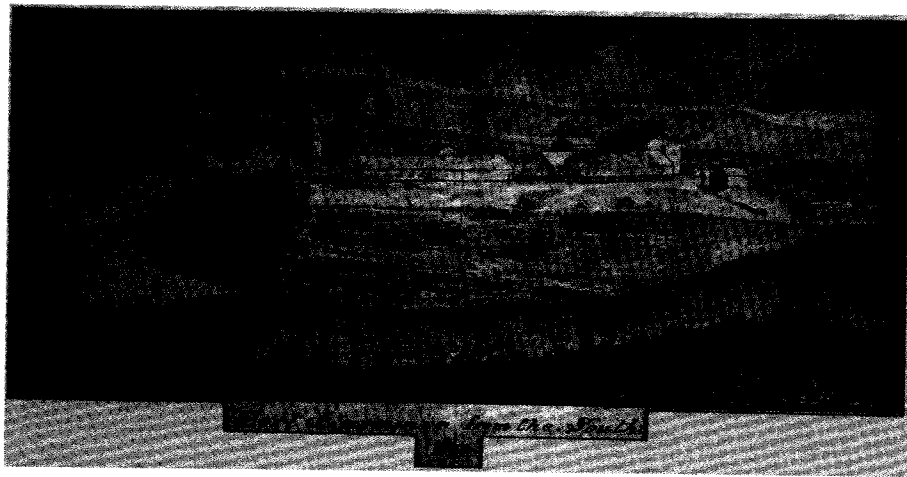
Nederlaget ved Fort Laramie 19. august 1854

Sagen om den halte ko og en eventuel erstatning skulle jo så klart efter traktaten have været ordnet mellem "Conquering Bear" og indianerkommissæren. Så da sidstnævnte nåede frem med forsyningerne nogle dage senere, måtte han indberette, at militæret ikke alene ulovligt havde overtaget sagen, men på det alvorligste havde skadet freden. Som han fortæller det, var en engelsktalende dansker fra mormonkompagniet mødt op den 18. august på fortet og havde krævet, at den skyldige i drabet på koen skulle arresteres! Erstatning ville han ikke høre tale om. Den ansvarlige kommandant var bortrejst, og fortet var derfor overladt til to helt nyudklækkede løjtnanter fra West Point. Den ene, John Lawrence Grattan (1830-1854), havde tidligere pralet med, at han med 30 soldater ville kunne gennemføre en endegyldig løsning af indianerproblemet! Det fik han så chancen for næste dag, den 19. juni, da han drog til indianerlejren med to feltkanoner, 29 soldater og en dybt alkoholiseret tolk. Sidstnævnte gavnede ikke forhandlingerne, så selvom "Conquering Bear" i henhold til traktaten tilbød erstatning i form af et muldyr, senere to, fastholdt Grattan udleveringen. Det hverken kunne eller ville Sioux-høvdingen opfylde og vendte sig om for at gå. Det misforstod en af de amerikanske soldater, som affyrede sit våben og traf "Conquering Bear", der faldt, skudt i ryggen. Alle skød herefter mod hinanden, men inden de amerikanske soldater nåede at lade og affyre deres geværer (forladere) igen, blev alle 31 dræbt af skud og pile. Løjtnant Grattan selv faldt tværs over den ene kanon, som han havde prøvet at affyre, ramt af 24 pile. Sådan fortæller i hvert fald de tjenstlige indberetninger, der få dage efter blev sendt til såvel Salt Lake City som Washington. Da ingen af de "hvide" vidner overlevede, varierer historien i mange detaljer, men ikke hvad hovedlinjerne angik. Der var dog en markant og skæbnesvanger undtagelse.

"Grattan-massakren"

Den 24. oktober 1854 bragte *New York Times* "de nærmere omstændigheder omkring Grattan-massakren", som begivenheden nu kaldtes. Artiklen, der indledningsvis

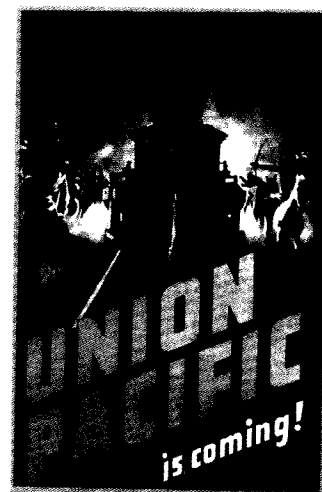
beskrev indianernes barbariske skikke, var skrevet af tre journalister, der var rejst fra Salt Lake City den 10. august og nu var vendt tilbage fra det vilde vesten. De havde således passeret Fort Laramie et par uger efter "massakren" og havde her fået en helt anden historie fra lokale handelsmænd. Ud over bloddryppende detaljerede beskrivelser af soldaternes rituelte mishandlede lig fortaltes det, at indianerne selv hævdede, at massakren slet ikke skyldtes drabet på den bortløbne ko, men hadet mod de hvide! Da løjtnant Grattan pænt havde bedt om at få koen erstattet med de få dollar, den højst var værd, havde "Conquering Bear" helt umotiveret såret løjtnanten med sit spyd og kaldt ham en kujon. Grattan havde forsvaret sig med sin revolver og havde dernæst affyret den ene kanon hen over hovederne på indianerne for at dæmpe gemytterne. Som svar havde indianerne dræbt alle 31 hvide og havde i øvrigt, helt uden at skamme sig, modtaget de traktatmæssige forsyninger i dagene, der fulgte. Næste gang ville de imidlertid, stod der i avisen, have 1.000 hvide kvinder til fri afbenyttelse og resten i kontanter! Ellers blev der krig mod alle hvide amerikanere!

Hvad der videre skete mellem indianerne og amerikanerne

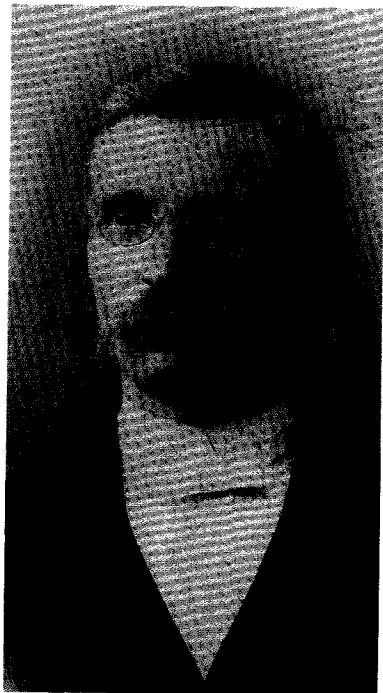
Denne version om de "onde indianere" blev gengivet overalt i de amerikanske medier og piskede en stemning op i befolkningen og kongressen, som den indianerfjendtlige krigsminister, Jefferson Davis, udnyttede bevillingsmæssigt. Hæren styrkedes og blev sendt på et hævntogt i september 1855 rettet mod helt tilfældige indianerlejligheder i Nebraska. Da det stort set kun var børn og kvinder, der blev dræbt, fik den ledende general hurtigt tilnavnet "slagteren", mens indianerne blev overbevist om, at de kun havde sig selv at stole på. Blandt de drenge, der oplevede, men undslap udryddelserne i 1855, var "Sitting Bull" og "Crazy Horse", de Sioux-ledere, der slog og eliminerede General Custer og en betydelig del af US 7. kavaleriregiment ved Little Big Horn i Montana den 25. juni 1876. Men alle odds var i længden mod indianerne, og det endelige punktum for væbnet modstand blev sat ved Wounded Knee, South

Fort Laramie, Wyoming, set fra syd 1854. Den danske mormonkaravane passerede fortet betydeligt længere mod syd den 18. august 1854, dagen før sammenstødet mellem fortets soldater og indianerne. Farvelagt tegning fra juli 1854 af kommandanten, major W.S. Ketchum, der desværre var bortrejst i august 1854 for at rekruttere soldater til det lidt populære udstationseringssted. Det blev desværre fatalt. Billedet stammer fra <https://andrewtuckerart.wordpress.com/w-s-ketchum-part-ii/>.

Union Pacific is coming! Med åbningen af den transkontinentale jernbane fra øst- til vestkysten langs den gamle Oregon Trail var indianernes skæbne beseglet. Artiklens forfatter husker søndag eftermiddage med cowboy-indianer-film som eksempelvis denne fra 1939. Civilisationens lokomotiv stormer frem, generet af onde indianere – der i praksis blot var staffage for de hvide heltes vovemod. Billede fra <http://vanwall.blogspot.dk/2011/02/donate-right-here-pilgrim-personal.html>.

Andrew Jenson (1850-1941), som han hed fra 1866. Født som Andreas Christiansen i Torslev i Vendsyssel, senere Andreas Jensen. I Utah fra 1866, hvor han i 1886 blev Mormonkirkens første officielle historiker og arkivleder. Ortodoks som historiker, men visionær som den arkivar, der lagde grunden til det mest omfattende genealogiske arkiv i verden. Billede fra www.history.lds.org.

Dakota, den 29. december 1890. Til hjælp havde den amerikanske hær de nyligt opfundne maskingeværer, der her demonstrerede deres effektivitet.

Hvad der videre skete med den oversøiske udvandring via København

Hvor mange af de 694 mormoner, der i julen 1853 rejste fra København, der rent faktisk nåede Salt Lake City den 5. oktober 1854, vides ikke. Kun 303 af de afrejste har det senere været muligt at identificere som ankomne. Og det på trods af, at Andrew Jenson (1850-1941) fra Torslev i Vendsyssel, der fra 1886 organiserede det store mormonarkiv, satte alle ressourcer ind på at løse spørgsmålet om tabstallene gennem indsamling af et enormt dokumentationsmateriale.

Også lederen af mormonerne, Brigham Young, var tydeligt rystet og beordrede straks, at ruten via New Orleans skulle erstattes med New York som ankomsthavn. Beskeden kom for sent til at ændre turen fra Danmark i julen 1854, der nu med Peter Olsen Hansen som leder ikke gik meget bedre end turene 1852 og 1853. Men efter 1855-1856 betød New York som ankomsthavn, at man efterhånden, år for år, kunne tage længere med toget. Fra 1869 med damp hele vejen, både over hav og land. Rejsetiden blev reduceret fra ti måneder til højst fire uger. Det betød så også, at rejsemulighederne forbedredes for alle andre, der ønskede at udvandre, nu organiseret af de store internationale transportfirmaer. Mormonerne blev efterhånden et forsvindende mindretal blandt udvandrerne. Men de havde sat sig deres spor.

Med en bred repræsentation i den danske befolkning blev mormonerne de første, der rent faktisk demonstrerede, at oversøisk udvandring var en mulighed, og Utah er i øvrigt stadig den stat i USA, der procentuelt har den største andel af danske efterkommere. Men også trafikalt betød den tidlige rejseaktivitet via København, at byen, skønt udvandringen fra Sverige og Norge var langt større end den danske, frem til 1914 var den eneste by i Norden med fast passagertrafik til USA. Der var derfor flere svenske udvandrere, der rejste via København og blev registreret her, end det samlede antal danske udvandrere. Men mere om dette en anden gang, når det internationalt set unikke, men i Danmark ukendte udvandrer materiale digitaliseres på et niveau, der svarer til det, der allerede er sket i vore nabolande og i de oversøiske modtagerområder.

Henning Bender er fhv. leder af Aalborg Stadsarkiv og Udvandrerarkivet.

Udvalg af litteratur og kilder

Henning Bender: *Til Guds eget land! Fra Himmerland og Kjær Herred* 2013, s. 51-84.

Henning Bender: *Den oversøiske udvandring fra Vendsyssel 1838-1868*. Vendsyssel Årbog 2015, s. 63-78.

Henning Bender: *Utomeuropæisk utvandring från de skånska landsdelarna via Köpenhamn åren 1852-1873*. *Ale, Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge* Nr. 4 2015, s. 1-20. Lund 2015.

Jf. mormonernes hjemmesider om skibsrejserne, rejser over land samt kildevejledning:

<https://mormonmigration.lib.byu.edu/>

<https://history.lds.org/overlandtravel/companies>

<https://user.xmission.com/~nelsonb/scand.htm>